

9/ 153.  
ACTA REG. SCIENT. VNIVERSITATIS VNG.

ANNI MDCCCXCVI—XCVII.

FASCICVLVS II.

A BUDAPESTI

KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

ÚJJAALAKÍTÁSÁNAK

CXVII. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

MDCCCXCVII. ÉVI MÁJUS HÓ 13-ÁN

TARTOTT

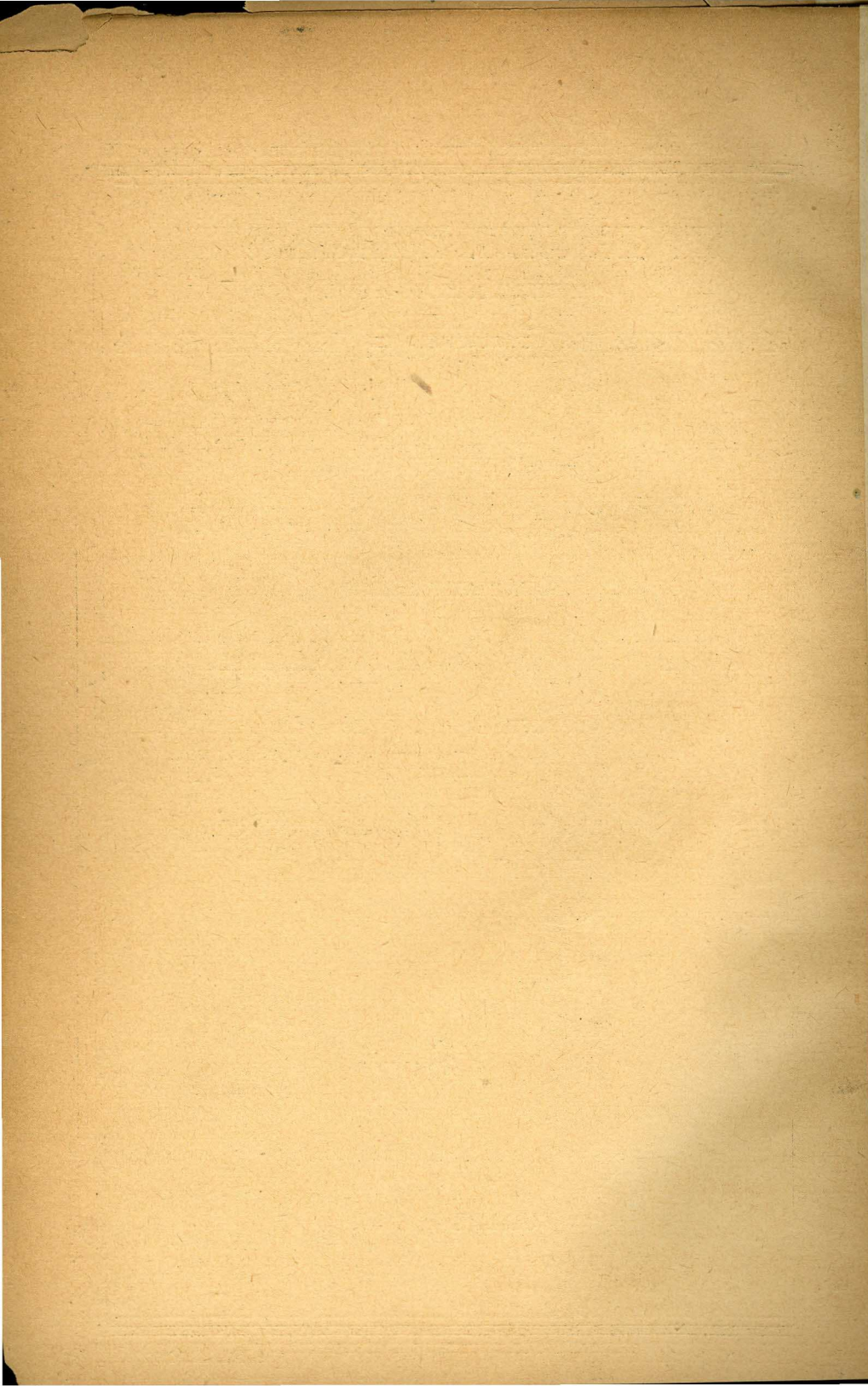
Ü N N E P E.



BUDAPEST, 1897.

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.





9/ 153

ACTA REG. SCIENT. VNIVERSITATIS VNG.

ANNI MDCCCXCVI—XCVII

— FASCICVLVS II. —

A BUDAPESTI

KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

ÚJJÁALAKÍTÁSÁNAK

CXVII. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

MDCCCXCVII. ÉVI MÁJUS HÓ 13-ÁN

TARTOTT

Ü N N E P E.



BUDAPEST,

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1897.



THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO

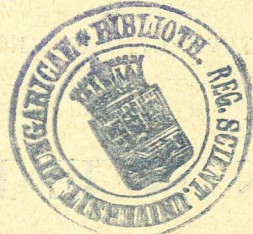
1911

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO

1911



1911

1911



THE UNIVERSITY

OF CHICAGO



# BESZÉD

MELYET

A BUDAPESTI KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM

ÚJJÁALKÍTÁSÁNAK

CXVII. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

1897. ÉVI MÁJUS HÓ 13-ÁN TARTOTT

ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSEN

MONDOTT

**BOGNÁR ISTVÁN**

A BÖLCSESZET- ÉS HITTUDOMÁNYOK DOCTORA, AZ ÚJSZÖVETSÉGI SZENTIRATI TANULMÁNYOK NYILVÁNOS RENDES TANÁRA, AZ EGYETEM EZIDEI RECTORA, A HITTUDOMÁNYI KARNAK NÉGY IZBEN VOLT DECÁNJA, NAGYVÁRADI L. SZ. KANONOK, PÁPAI KAMARÁS, AZ AQUINÓI SZENT TAMÁSRÓL NEVEZETT BÖLCSELETTUDOMÁNYI TÁRSULAT ELNÖKE, A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADVÁNYAINAK EGYHÁZI CENSORA ÉS TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI OSZTÁLYÁNAK TAGJA.







## Mélyen tisztelt közgyűlés!

Egyetemünk hagyományos szokása kötelességévé teszi az időszerinti rectornak, hogy Alma Materünk újjáalakításának évfordulója alkalmából tartani szokott egyetemi közülésen, valamely tudományos vagy közérdekű kérdésről értekezzék. Midőn arról gondolkoztam, hogy ezen kötelességemnek megfelelő, miről is beszéljek, egy elsárgult füzet került a kezembe, melynek címe: „Az 1789-iki elvek népszerű magyarázata.“ Elkezdtem olvasni és azt láttam, hogy az tele van „az ember jogaival.“ Szerzője hangzatos szavakkal hirdeti benne, az emberi ész és akarat természetes méltóságát, azok elidegeníthetlen jogait, teljes függetlenségét minden szellemi békótól, isteni és emberi tekintélytől, és a jó égtudná felsorolni, mi mindenféle jogok és kiváltságokról beszél még. A katolikus egyházat pedig úgy tünteti fel, mint ezen jogok és szabadságok legveszedelmesebb ellenségét, mely megmásíthatlan dogmaival és kinyilatkoztatottaknak híresztelt tanaival, az emberi ész szabadságát jogtalanul korlátozza, az elmét békóba veri, a világi hatalomról hirdetett tanával pedig, a királyok zsarnokságát istápolja és a népek szolgaságának és elnyomásának alapját veti meg. A többi vallásokról gúny és kicsinylő meg-



vagy a tenger színén uszkáló jégdarabok, szigeteket színelve, megcsalnak, s édesgetéseik által oly örvényekbe bonyolítanak, melyekből többé nem tud menekülni. Hegel pedig minden független bölcséleti rendszerre, szent Péternek Saphirához intézett ama szavait alkalmazta: „Ajtó előtt állnak, a kik el fognak temetni.” Mi megértük, hogy ajtó előtt álltak, kik őt is eltemették, mint azon elődjait, kiknek rendszereit ő vélte a magáé által eltemetendőknék.

Mi ezen elszomorító sikertelenségnek az oka? Talán nem volt e bölcsészeknek elég idejük feladatuk sikeresebb megoldására? dehogy nem; hiszen már négy ezer év óta fáradoznak rajta. Vagy talán a teremtő lángelmék hiányoztak, kik képesek lettek volna a kérdés megoldását előbbre vinni? Az sem állítható. A legnagyobb lángelmék egész serege, kik az emberiség büszkeségét fogják képezni mindenha, dolgoztak kétségbeesett erőfeszítéssel a megoldáson, s még sem mentek semmire. Ha tehát nem akarunk azon helytelen gondolatra vetemedni, hogy Teremtőnk, kinek atyai jósága még az utolsó csúszó-mászó férgen is oly feltűnő módon meglátszik, éppen az embert, ki az egész látható természet koronája, dobta oda oly tévkörnek, melyből menekülni nem tud, el kell fogadnunk, hogy Isten gyarló eszünknek más módon jött segítségére, vagyis hogy magát kinyilatkoztatta az emberi nemnek, s megtanított bennünket arra, hogy mik vagyunk, honnan jövünk, hová megyünk, mi a rendeltetésünk e földön s mi e földi élet után? Mivel pedig ezen igazságok ismerete mindenkinek szükséges, nehogy azok újból elferdítettessenek, s ismét homály boruljon az emberi értelem és szívre, gondoskodnia



kellett egy oly tanítói testület alapításáról, melynek istenileg biztosított tekintélye előtt, méltóságának legkisebb sérelme nélkül, meghódolhat a böles úgy, mint az együgyű. Ezen tanítói tekintélynek birói széke elé tartozónak hitte és vallotta, századok hosszú során át az egész kereszténység, megmondani, a hit körében mi a tévely és mi az igazság. Ettől tehát azt követelni, hogy hittételeit a folyton-folyvást változó kor-szellem és azon bölcsészet kívánalmai szerint alakítsa át, melynek tanításában nincs semmi összhangzás, semmi biztosság, semmi állandóság, ellenben annyi a meghasonlás, gőg és türelmetlenség, — bizonyára nem jogos.

De veti ellen szerzőnk, ezen kinyilatkoztatott tanok gátolják a tudományok haladását, jogtalanul korlátozzák az emberi ész szabadságát és békóba verik az elmét. — Mélyen tisztelt közgyűlés, ez fonák beszéd, melynek éppen az ellenkezője igaz. Mindenki tudja, hogy minél több megállapított igazságra tett valamely tudomány szert, annál gyorsabban és biztosabban halad az előre. Mert a mint arra, hogy az ember írjon, olvasson, útjain bizton járjon-keljen, szükséges, hogy világosság előzze meg mozdulatait és lépteit: úgy a gondolat világában is, csak akkor járhat el helyesen az ember, ha az igazságnak fénye mutatja neki a biztos ösvényt. A hol ily világosság nincs, ott csak tapogatódzás, kétely és tévedés lehetséges; ellenben minél nagyobb a megállapított igazságok száma, annál nagyobb azon tér is, melyet azok fénye megvilágít, és következőleg annál inkább megkönnyítik az eligazodást a kutató észnek. Ámde, ha valamely igazság meg van egyszer állapítva, azt többé figyelmen kívül



hagyni nem lehet, vele ellentétbe jönni nem szabad; és a ki azt teszi, tudományos hírnevét kockáztatja s magát tudatlannak tünteti fel. Ebből pedig mi következik? Az, hogy minden bebizonyított igazság bizonyos féket vet az emberi észre, megakadályozza azt, nem ugyan haladásában és öntökeletesedésében, hanem abban, hogy kénye-kedve szerint szerteszét csapongjon és hogy eltévedjen. Pusztán és egyedül ezt teszik a kinyilatkoztatott tanok is, melyek Isten szava; Isten szava pedig igazság és bizonyosság. Miért kellene tehát ellenük az emberi észnek felzúdulni? Hisz ily koriátózás nem lealacsonyítása, hanem inkább fölemelése és fölmagasztalása eszünknek.

Vagy talán az ellenkezik eszünk természetes méltóságával, hogy az valamely külső tekintélytől függjön? Dehogyan ellenkezik. Ha a tudományok történetét átlapozzuk és egyetlen pillantást vetünk kortársainkra, azt tapasztaljuk, hogy a pusztán emberi ismeretek terén is mindig nagyobb szerep jut a tekintély-, mint a személyes meggyőződésnek, és e tény oly mélyen gyökerezik szellemünk legbensőbb lényegében, hogy azt onnan kiküszöbölni nem is lehet. — A köznépről, mely az emberi nem nagy zömét képezi, bizonyítás nélkül is tudja mindenki, hogy az, nem közeledhetvén a tudás forrásaihoz, a legkisebb megvizsgálás nélkül, mindent elhívó készséggel, vakon követi azok tekintélyét, a kik az első forrásokból merítettek. — De nem sokkal másként áll a dolog azoknál sem, kik saját ítéletükkel és a gondolat szabadságával annyira kérkedni szeretnek. Ha közelebből megtekintjük őket, kitűnik, hogy tudományuk alig egyéb idegen vélemények visszhangjánál. Minden korszak szül ugyanis pár



jeles szellemet, kik röptükben a többiek fölé emelkednek, hogy azoknak különböző pályáikon vezércsillagokul szolgáljanak; utánuk rohan a tudósok — mint magukat önézettel nevezik — nagy száma és szemeiket az elől lobogó zászlóra irányozva, követik nagynehezen a magasabb tehetségű vezető nyomdokait; magasztalják tanát, anélkül, hogy indokai helyes vagy helytelen voltáról biztos tudattal bírnának. Határtalan bizalmat, vak engedelmességet éreznek iránta magukban. Még ha észellenesek is állításai, távolról sem tartják azoknak. Valamely rejtett igazságot tételnek fel azokban, melyet meg nem foghatnak. „Ő tudja, mit tesz“, mondák Napoleon katonái, és a halál elé rohantak. Így tesznek a középtehetségű tudósok is. De azért mégis mindnyájan szabad haladást fitogtatnak, mindnyájan az új pálya úttörőinek hirdetik magukat; úgy viselkednek, mintha nem más zászlaját követnék, hanem egyedül saját meggyőződésüknek hódolnának.

Sőt még ha a valódi tudósokat vesszük is, kik kellő tehetséggel megáldva, az ismeretek különféle ágaiban hosszú éjszakákon át buvárkodva és azon pár jeles szellemet, kik röptükben a többiek fölé emelkednek, hogy ezeknek különböző pályáikon vezércsillagokul szolgáljanak: még ezek is, ha önmagukba visszatérnek, és úgynevezett tudományos meggyőződésüket teljes nyugalommal és elfogulatlanul megvizsgálják, azt találják, hogy még azon téreken is, hol vélekedésük szerint legmesszebbre hatoltak és egynémely oly kérdésben is, melyről hiszik, hogy azt kimerítőleg tanulmányozták, — ismereteiknek nem éppen csekély része tekintélyen alapszik, melynek



eltávolítása után, az előbb oly szilárdnak látszott alapelvek, önszemeikben is nem ritkán meginganak, a bizonyítékok biztosságukból s következetességükből sokat veszítenek és az észleletek sem látszanak már oly pontosan megegyezni a tényekkel, mint azelőtt.

Bizonyára Önök is ismerik „Az álom a könyvtárban“ című költeményt, melyben egyik költőnk látomása szerint, fensőbb hatalom szavára, az eszméknek oda kellett visszatérniök, a honnan vétettek. Lett e parancs szóra zűrzavar a könyvek közt! Némely testes folians teljesen eltűnt; tartalmuk szétröpült, mint mikor a pehely-halmazt a vihar szárnyaira kapja. A másiktól maradt ugyan valami, de legnagyobb része visszavándorolt régi helyére. Leolvadt a könyvhalmaz, mint a hóhalom a meleg nap égető sugárai alatt. Ép mű csak kevés maradt, és ezek is legtöbbször a lenézett hithű régiek munkái voltak.

Ilyen az ember; ilyenek mutatja a történelem, ilyenek a mindennapi tapasztalás. De ha már benne van az emberben a más nyomdokai követésének ellenállhatlan hajlama; ha szellemünk, bár öntudatlanul is, majdnem mindig más szellem tekintélyének van alávetve: miben áll a sérelem, melylyel állítólag a vallás az emberi észről illeti, midőn minden okos kételkedést kizáró bizonyítékokkal erősített isteni eredetéért, hitet követel? Ha a tévedhető és vajmi sokszor tényleg tévedő emberi lángészt ösztönszerűleg követjük, miért ne követhetnénk a csalhatatlan igazság szavát?

De minek itt több szót vesztegetni? A nap fényénél világosabb, hogy ama hangzatos szólamok minden tárgyi igazságot nélkülöznek, s csak arra lettek kitálálva, hogy a hitet minél könnyebben kidisputálhassák



az emberek szívéből, és hogy kiki kénye-kedve szerint élhessen. Ez kényelmes lehet ugyan egy ideig, de meddig? A hit és reménynek borzalmas hiánya, az Isten, természet, az ember eredete és végczéljáról való teljes tudatlanság, végre is nyugtalanságot, levertséget és kínos gyötrelmet kelt keblünkben. Miért vagyok én a világon, kérdi az ilyen magától? Mit használt nekem, hogy a semmiségből életre ébredtem? Mit veszitek, ha nem látom a napvilágot, mely nekem úgy sem ragyog többé? A mai nap éppen oly kevésbé kielégítő s unalmas, mint a tegnapi volt, s a holnapi leszen. Lelkem szomjuhozza az élveket, s nem képes élvezni; boldogság után vágyódik, s nem éri el soha. Terhes ez az élet nekem. Így válik a hazug biztonság, melylyel a hitetlenek egy ideig magukat áltatták, előbb-utóbb szemrehányás, rettegés és félelemteljes bizonytalansággá.

Áttérve a világi hatalomról szóló tanra, szerző nagyon elszörnyűködik azon, hogy az egyház az államhatalmat is Istentől származtatja. De ezen nincs mitszörnyűködni. Midőn az egyház az isteni jogot hangoztatja, távolról sem akarja azt mondani, hogy ezen vagy azon személynek, ennek vagy annak az uralkodó családnak, közvetlenül maga az Isten adta a hatalmat; jól tudja, hogy a főhatalom birtokosai, nem ritkán meg nem engedett módon, tilos eszközökkel szerezték azt meg kezdetben maguknak. Jelzett szavakkal tehát csak azt akarja mondani, hogy az államhatalom léte, nem függ az emberek akaratától; az állam nem emberi mű, hanem oly parancsoló természeti szükség kielégítése, mely, ha tekintetbe nem vétetik, az emberi nem elenyészést idézné elő. Az



ember ugyanis természeténél fogva társadalmi lény. Elszigetelve, mássali szövetkezés nélkül még csak élel-mét s egyéb anyagi szükségleteit sem képes megszerezni, annál kevésbbé szellemi tehetségeit kifejleszteni, és sokkal nagyobb szüksége van neki a társas életre, mint akár az állatoknak. Mert míg az állatokat illetőleg látjuk, hogy maga a természet eléggé gondoskodott táplálkozásukról és ruházatjukról, ellátva azokat a szükséges eszközökkel, hogy védhessék magukat ellenségeikkel szemben, fogakat, karmokat, szarvakat, vagy legalább gyors lábakat adva nekik e végre; és míg az állatok természeti ösztönüknél fogva fölismerik mind azt, a mi nekik hasznos vagy káros, így pl. a juh természetesen tudja, hogy a farkas ellensége, sok állat ösztönszerűleg ismeri a növényeket, melyek neki orvosságul szolgálhatnak, s más egyéb, az élethez szükséges dolgokat, — addig az embertől mind ezen eszközöket megtagadta a természet. Cserébe észet adott neki, melylyel felismerheti szükségleteit és kezének segélybe vételével ki is elégítheti azokat. Csakhogy eszünk kezdetben nincs kifejlődve, hanem lassanként és fokozatosan fejlődik. Azért az embernek már önfentartási ösztönből másokkal kell egyesülni, társokkal kell élnie, hogy egymást kölcsönösen segítsék s megosztva maguk közt a munkát, egymás javát előmozdítsák.

De, ha természeti szükség, hogy társaságban éljen az ember, akkor kell köztük lenni valakinek, ki a tömeget kormányozza, a társadalom tagjainak kölcsönös viszonyát törvény által szabályozza, a törvények végrehajtását szorgalmazza, és azok megsértése esetén, a bíráskodást gyakorolja. Ily erő, hatalom, tekin-



tély nélkül, állandó társaságban élő embereket még csak képzelni sem lehet. Mert ily közhatalom nem léteben, az ember kizárólag csak saját javát tartaná szem előtt, csak a magánérdeket ismerné el szabályzóknak. S mi lenne az eredmény? Ellentét és küzdelem az egyedek közt, az erő jogának az uralma, s végre az emberi társadalom felbomlása. Világos ebből, hogy az államhatalom, mely az ember természetével szükségképen össze van kapcsolva, attól ered, ki az ember természetét alkotó s belsejébe a társaság iránti előszeretetet oltá, t. i. Istentől. A hatalom tehát Istentől van, de nem egyszersmind azon személy kijelölése, mely a hatalmat birtokolja. Ennek, valamint a hatalom formájának megválasztása, gyakorlásának módja és jogkörének meghatározása, a társadalomra van bízva. Úgy hiszem, ezen elmélet előnyösen kiállja az államhatalom eredetéről eddig fölállított elméletek bármelyikével az összehasonlítást, és abban nincs semmi, a min el kellene szörnyűködni.

Valótlan továbbá szerzőnek azon állítása is, hogy az egyház a szabadabb kormányformáknak ellensége. Az egyház egy kormányformát sem helytelenít. Szerinte mindegyiknek meg van a maga előnye és hátránya. Csak arra figyelmeztet, hogy azon kérdés eldöntésénél, vajjon e vagy ama kormányforma, mely jó, megfelelő egyik népnek, nem veszélyes-e egy másikra nézve, figyelembe veendők az emberek különböző hajlamai, a nép értelmi és erkölcsi fejlettsége s még sok más feltételek és körülmények, melyek e kérdés eldöntésére befolyhatnak.

Ázsia népeinél alkotmányos monarchia, köztársaság, a hatalomnak egyensúlyozása, az államfő és alatt-



valók egymáshoz viszonyának alaptörvények általi szabályozása, mire mi oly büszkék vagyunk, soha szóba sem jöttek. Aluszekony természetük s saját emberi méltóságuk ismeretének teljes hiánya okozza, hogy tunya nyugodtsággal, lealacsonyító szolgaságban tengődve, alázatosan engedelmeskednek zsarnokaiknak, kik őket elnyomják és megvetik. Ott az elnyomástóli szabadulásnak nincs más eszköze, mint az uralkodó megfojtása. Szenvednek a míg bírják, s midőn tovább nem tűrhetik, megfojtják zsarnokukat. De még páralog az egyik vére, és a trónra máris másik zsarnok ül, ki folytatja elődje művét és gögös megvetéssel tapod ama lealacsonyított emberek nyakára.

Nem így van ez nyugoton. Japhet merész ivadéka, mindig a szabadság, vagyis azon állapot felé törekedett, melyben a kormányzó a lehetőleg legkevésbbé kormányoz, s a nép a lehető legkevésbbé kormányoztatik. Az európai, mindig bizalmatlansággal viseltetvén urai iránt, majd megfosztotta azokat a tróntól, majd szigorú törvényeket szabott eléjük. Minden képzelhető kormányformával kísérletet téve, semmit sem mulasztott el, hogy felszabadítsa magát az urak alól, vagy ha azt nem tehetette, legalább megnyirbálta azok hatalmát, mi által nem ritkán zabolátlanságot és a hatalom szerfeletti gyöngítését idézte elő.

E két véglet közt a helyes középút az egyház tanának alkalmazása által érhető el, mely míg egyrészt a törvényes hatalom jogait a nyugtalankodók zavarai ellen megvédi, addig a kényúri túlkapások és boszantások ellen is hatalmas gátot vet. Egyrészt ugyanis hitcikkely gyanánt hirdeti, hogy az államhatalom Istentől származik, s azért mindenki köteles



az uralkodó hatalmat tisztelni s igazságos rendeleteit teljesíteni, s ezt nem csupán a büntetéstől való félelemből kell teljesíteni, de első sorban azért, mert ez lelkiismeretben kötelez. Hivatkozik e tekintetben a sz. írásra, hol ezen igazságok világosan ki vannak fejezve, s Üdvözítőnk példájára, ki ámbár ő maga sok jogcímen fel volt mentve attól, hogy magát valamely földi hatalomnak alávesse, mégis saját példájával akarván megszentelni az engedelmességet, éppen nem restelt világi fejedelem alattvalójának születni, megfizette a császárnak az adót, elismerte Herodes hatalmát, sőt annyira ment, hogy még Pilátus hatalmának is aláveté magát, a mennyiben elismerte, hogy annak hatalma felülről származik. E kötelezettséget kiterjeszti minden polgárra, nemcsak a világiakra, hanem saját szolgálóra is; sőt nemcsak keresztény fejedelmek alattvalóit kötelezi engedelmességre, de a pogányokéit is.

De midőn ekként a törvényes hatalmat védelmébe veszi a felforgatók ellen, nem megy oly messze, hogy a zsarnokságot is helyeselje. Ellenkezőleg hirdeti, hogy az alattvalóknak kötelességeik mellett, velük született és szerződésileg biztosított jogaik is vannak, melyek épúgy szentek és sérthetlennek, mint az államfők jogai. Hirdeti, hogy valamint a királyok nem szolgálai a népeknek, a mint azt bizonyos újabb bölcsészet igyekezett bebizonyítani és a felsőbbség nem egyszerű ügyvivő, mely látszólagos hatalmat gyakorol s minden pillanatban azok szeszélyétől függ, kiknek parancsol: úgyszinte a népek sem a királyok tulajdona; nem szabad nekik alattvalóikat rabszolgáikul tekinteni, kikkel kényük-kedvük szerint bánhatnak; nem korlátlan urak alattvalóik élete és javai felett,



mert hatalmukat Istentől a népek fentartására, nem pedig megsemmisítésére; az emberek védelmére, nem pedig zaklatására; jogaik oltalmára, nem pedig jogtalanságok elkövetésére kapták, és Isten akarata szerint azt az ész, jogosság és a közjó korlátai közt kell gyakorolniok. Szóval az egyház tanítása szerint vannak isteni és emberi törvények, melyeket az uralkodóknak meg kell tartani s melyeket nem szabad átlépniök.

De mi a teendő, ha kötelességüket még is félre ismerik s az alattvalók jogait megsértik? Szabad-e nekik ellenszegülni?

Szerzőnk szerint a katolikus egyház azt mondja e kérdésre, hogy az alattvalók nem kötelesek ugyan az igazságtalan törvényeknek engedelmeskedni, de sohasem mehetnek a tényleges ellenállásig. Az alattvalóknak, bármily nagyok legyenek is az uralkodó részéről a jogaik ellen intézett merényletek, minden erőszakoskodással szemben, csak a könyörgés, a türelem és a menekülés a védő fegyverük, de sohasem szabadulnak fel azon kötelék alól, mely őket az uralkodóhoz fűzi.

Teljesen méltányolom szerzőnek ezen tan elleni fölháborodását. De abban kissé megtévedt, hogy azt az egyháznak tulajdonítja. Ez a gallikánok, janse-nisták és a II. József-féle udvari kanonisták tana, de nem az egyházé. A legjelesebb katolikus hit-tudósok egész serege azt tanítja, hogy a nép (nemzet), ha nincs más eszköze jogai megvédésére, azon uralkodót, ki feladatáról s kötelességeiről annyira megfélemedezik, hogy saját alattvalóinak zsarnokává és hóhérává lesz, megfoszthatja a hatalomtól. Ily körülmények közt — mondják — a hatalom, mely ren-



desen szem elől téveszti létének czélját, megszűnt törvényes lenni, mivel megfeledezett kötelmeiről: de ha nem teljesíti azon kötelezettségeket, melyeket alattvalóival szemben magára vállalt, nem követelheti többé jogosan, hogy az alattvalók hívek maradjanak hozzá. Mert nem lehet a társadalomtól megvonni azt a jogot, mely minden egyént megillet, hogy t. i. az igazságtalan megtámadó által fenyegetett életét védelemzhesse és minden jog elfogadja, hogy erőszak erőszakkal visszautasítható. E nagy hittudósok azonban követelik, hogy mielőtt azon iszonyatos eszközhöz nyúlnánk, melyet fölkelésnek nevezünk, hosszabb ideig s mély belátásu emberek véleményének meghallgatásával, higgadtan vizsgálják meg, hogy vajjon a helyzet csakugyan olyan-e, mely ezen eszközhöz kényszerít fordulni. Szerintük, hogy a helyzet ez eszköz alkalmazására feljogosítson, erkölcsileg bizonyos legyen, 1. hogy a fenálló hatalom több rosszat mint jót tesz, s így nem felel meg többé Isten akarátának; 2. hogy a forradalommal járó veszélyek és nehézségek, melyek mindig roppant nagyok, sokkal kisebbek, mint a jelenlegi helyzeté; 3. hogy nincs más eszköz a szenvedések és veszélyek elől menekülni, mint a forradalom; végre 4-szer, hogy ily meggyőződésben vannak azok is, kik leghelyesebben tudják megítélni a helyzetet, különösen pedig azok, kik az államban az uralkodó hatalomhoz legközelebb álló tisztségeket töltik be.

Már most kérdem, mondható-e ezen tanról, hogy az a népek szolgaságának és elnyomásának veti meg az alapját, s hogy a királyok önkényét istápolja? Ezt józan észszel senki sem mondhatja. A kath. tan,



mint láttuk, az uralkodók kötelmeit pontosan megjelöli, és hatalmi túlterjeszkedéseiket hangosan kárhoztatja. Midőn pedig az engedelmisséget sürgetve, az állam törvényes alapjait szilárdokká teszi, avval nemcsak nem veti meg a szolgaságnak alapját, hanem inkább hathatósan előmozdítja a valódi szabadságot, mert ismeretes, hogy a gyenge hatalmak a társadalom érdekeire s föntartására alig fordítanak gondot. Folyton saját érdekeikről és fenmaradásukról kell gondoskodniok, s ezen törekvésükben igen könnyen s csaknem mindig elnyomókká lesznek. Ez oly igazság, melyet az ész és tapasztalás egyaránt bizonyít. Azért, ha a szabadság számára komoly és hathatós biztosítékokat keresünk, ha a mennyire emberileg lehetséges, a hatalom túlkapásait és visszaéléseit meg akarjuk akadályozni, akkor első sorban nem az alkotmányos biztosítékok szaporításáról, vagy plane a katolikus tannak a politikából való kizárásáról kell gondoskodnunk, hanem inkább arról, hogy a nemzet tömegét a kereszténység tanai minél jobban áthassák. Az evangéliumi tannal rend és szabadság keletkezett a világon és azokat maig is egyedül e tan tartja fenn, mert a tekintély, jog és kötelesség eszméje, mely nélkül rend és szabadság nem képzelhető, keresztény eredetű. A pogány hajdan korban az uralkodóknak fogalmuk sem volt a főhatalommal járó kötelmekről. Minden hatalmuk merő emberi alapokon nyugodott; uralkodásuk eszköze a nyers erő, célja az önérdek volt. A társadalom úgyszólván tulajdonukba ment át. Ezen körülmény teremte meg a felsőbb körökben azt a, kiengesztelhetlen zsarnokságot, mely azokat jellemzé az alsóbb néprétegben a megalázó rabszolgaságot. Ha



nem akarjuk, hogy ezen állapotok újra visszajőjjenek, nem szabad a keresztény elvektől eltérnünk.

A mondottakból látható, mily igazságtalanok azon vádak, melyekkel az 1789-iki elvek népszerű magyarázója, az egyházat illeti. Sajnos, arra, hogy e vádak alapját megvizsgálják, igen kevesen gondolnak modern tudósaink közül. Vastag előítélettől eltelve, egyházi írók a legtöbb soha kezébe sem vesz, és annál kicsinylőbben nyilatkoznak az egyház tanáról, minél kevésbé ismerik azt. Azonban, kik nem mások gúnyolódása és hamis állításai után alkotnak maguknak ítéletet annak tanáról, hanem maguk beletekintenek a hittudósok műveibe és az egyház tanát az ő saját képében és valója szerint ismerik meg: azok egy tudományos fő elmélkedésére teljesen méltó tant ismernek föl benne, és hatalmasan vonzódnak hozzá. De hát ily meggyőző-dés szerzéséhez mélyreható elmélkedés, nem csekély tehetség, s főleg kitartó munka szükséges; mind oly dolgok, melyekkel általában azok nem igen dicsekedhetnek, kik az egyház tanának rágalmazásában a legmerészebbek.





